

хор від деякої їх норми (орієнтовно її можна прийняти за правилом 1/50 Шугарта, тобто площа геохор в ініціальному стані має бути в 50 разів меншою від площі усього ландшафту).

Однак, виконаний нами аналіз розподілу площ і сукцесійних стадій геохор Нижньодніпровських (Олешківських) пісків, що зазнали збурень внаслідок лісових пожеж у серпні 2007 року, дає підстави вважати, що пропорції між площами геохор, які в різному ступені зазнали збурень, – не єдина вимога збереження мінливої рівноваги ландшафту. Для цього також необхідно, щоб у своїй сукупності геохори ландшафту повно репрезентували всі його сукцесійні ряди. У таких ландшафтах сукцесійна схема не руйнується, що й є запорукою підтримки та відновлення їх рівноваги. Якщо ж внаслідок збурення повністю втрачаються або істотно скорочують площу геохори, які займають суміжні позиції на сукцесійному ряді, то це призводить до блокування відновлювальних сукцесій вздовж цих рядів. Відповідно, повне відновлення рівноваги ландшафту після збурення стає надто малоімовірним.

Лісові пожежі 2007 р. в Олешківських пісках можна вважати катастрофічними насамперед тому, що в межах Голопристанського та Цюрупинського лісомисливських господарств Херсонської області, де вигоріло понад 4 тис. га лісу, поширення згарищ виявилось нерівномірним. Ця нерівномірність має не суто територіальний вимір, а ландшафтно-екологічний, оскільки геохори різних стадій сукцесії постраждали у дуже різному ступені. Попри те, що вигоріла значна площа геохор із сосняками, більших пропорційних втрат зазнали геохори проміжних позицій псамоморфного сукцесійного ряду, які представлені фітоценозами з різною участю акації білої. Непропорційно значне скорочення площ цих геохор блокуватиме ландшафтну сукцесію у бік геохор, які наближаються до клімаксового стану. Такими для ландшафтів аренних пісків пониззя Дніпра можна вважати геохори за участю дубу звичайного і акації білої на чорноземовидних піщано-глинистих ґрунтах (слабогумусованих ареносолях). Значне скорочення площ геохор з акацією перекриває шлях до формування дубово-акацієвих лісів, які, порівняно з бідними сосняками Нижньодніпровських лісів, відіграють набагато

важливішу роль у стабілізації усього ландшафту й підтримці його біорізноманіття.

З прикладної точки зору це означає, що без штучного лісовідновлення мінливу мозаїчну рівновагу ландшафтів Нижньодніпровських пісків відновити неможливо. При цьому пріоритет слід надати не створенню насаджень із сосни звичайної (що досі практикується), а насадженням з акації білої та ільмових порід дерев, як проміжних ланок сукцесії, які були втрачені внаслідок лісових пожеж. Аби ініціювати сукцесії від оліготрофних сосняків до багатшого мішаного лісу із дубом звичайним, доцільно також виконувати підсадку акації у монодомінантні сосняки, тим більше, що в абсолютній більшості сосняків Олешківських пісків підросту немає.

Висновки.

1. Серед ознак, за якими можна оцінити збурення ландшафту, особливе значення мають масштабні характеристики збурень, причому слід враховувати три типи цих характеристик: територіальні, часові та якісні.

2. Умови рівноваги ландшафту при збуреннях, зокрема його нормального та катастрофічного станів, визначаються не власне масштабними характеристиками збурення, скільки їх співвідношенням з відповідними масштабними характеристиками ландшафту.

3. Рівновага ландшафту при збуреннях означає стійкий стан мінливої мозаїки, можливість досягнення та підтримки якого залежить не лише від масштабних характеристик збурень і ландшафту, але й від територіальних диспропорцій у порушенні геохор, які перебувають на різних стадіях сукцесії.

1. Арманд А.Д. Самоорганизация и саморегулирование географических систем. М.: Наука, 1988. – 264 с. 2. Гродзинский М.Д. Стейксистем до антропогенних навантажень. – К.: Лікей, 1995. – 233 с. 3. Ландшафты. Нагрузки. Нормы / Ред. Т. Д. Александрова, И. Ю. Долгушин. – М.: Б. и., 1990. – 156 с. 4. Baker W. L. Longterm response of disturbance landscapes to human intervention and global change. // Landscape Ecology, 1995, vol. 10, No. 3. – P. 143-159. 5. Bormann, F.H., Likens, G.E. Catastrophic disturbance and the steady state in northern hardwood forests. // American Scientist, 1979, vol. 67. – P. 660-669. 6. Sharp R.P. Landscape evolution: A review // Proc. National. Acad. of Sciences, USA, 1982, vol. 79. – P. 4477 – 4486. 7. Shugart H.H. Equilibrium versus non-equilibrium landscapes. // In: J.A. Wiens, M.R. Moss (eds.) "Issues in Landscape Ecology". – IALE, 1999. – P. 18 – 21. 8. Turner M.G., Romme W.H., Gardner R.H., O'Neill R.V., Kratz T.K. A revised concept of landscape equilibrium: Disturbance and stability on scaled landscape // Landscape Ecology, 1993, vol. 8, No 3. – P. 213 – 227.

Надійшла до редколегії 04.10.10

УДК 911.3.

Я. Олійник, член-кор. АПН України, д-р екон. наук, С. Запотоцький, канд. геогр. наук, докторант

КОНКУРЕНТНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Охарактеризовано теоретико-методичні засади формування конкурентоспроможного експортного потенціалу на регіональному рівні. Проведено оцінку зовнішньоекономічної діяльності регіонів України та запропоновано систему заходів з удосконалення конкурентних засад експортного потенціалу регіонів держави.

The article characterizes theoretical and methodological principles of the forming of the competitive export capacity at the regional range. The estimation of foreign economic activity of ukrainian regions is made and a system of special instruments for the competitive export potential regions improving is being proposed.

Досягнення ринкових реформ в Україні значною мірою залежить від включення економіки держави у світове господарство, що, в свою чергу, вирізняється ступенем участі регіонів у світогосподарських зв'язках та можливостях забезпечення експортного потенціалу регіонів. За таких умов регіони розглядаються як складова просторової глобальної господарської системи де сили конкуренції визначають результат ефективності регіонального господарювання. Розвиток експортного потенціалу є необхідною умовою ефективного функціонування господарства регіону, позаяк останній забезпечує відкритість економіки регіону, обмін това-

рами й послугами, трудовими ресурсами, інвестиціями, інформацією тощо.

Аналіз наукових досліджень. Місце і роль регіонів у становленні конкурентоспроможного експортного потенціалу, формуванні систем господарських зв'язків та міжнародної інтеграції знайшли своє відображення в роботах таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як: В.Андрійчук, Г.Балабанов, Р.Білик, В.Будкін, І.Бураковський, В.Воротін, Т.Гніденко, Н.Даніленко, О.Дегтярьова, Б.Кваснюк, Ю.Ковбасюк, В.Коломойцев, В.Колонтай, Ю.Макогон, М.Нікітіна, А.Семенов, С.Салига, Х.Шреплер та ін.

© Олійник Я., Запотоцький С., 2011

Європейський досвід розвитку теорії та практики зовнішньоекономічної діяльності внесли такі вчені: М. Андерсен, С. Гарді, Ч. Джеффрі, М. Кітінг, М. Портер, А. Вільямс, Б. Йохансен, К. Солоу, І. Фішер та ін.

Виклад основного матеріалу. Експортний потенціал регіону до свого складу включає сукупність складових, спроможних забезпечувати ефективний вихід підприємств регіону на зовнішній ринок: вигідне з погляду ефективності розвитку зовнішньоекономічних зв'язків географічне положення; конкурентоспроможна продукція; високотехнологічне устаткування; висококваліфіковані трудові ресурси, високий рівень організації поставок сировини та комплектуючих; ефективний менеджмент зовнішньоекономічної діяльності. Тобто, мова йде про наявність необхідних й достатніх в регіоні умов і ресурсів (природних, технологічних, інформаційних, трудових, фінансових), спроможних брати участь у виробництві та відтворенні матеріальних благ й послуг на певному рівні розвитку продуктивних сил даної території.

Звідси масштаби, форми та напрямки зовнішньоекономічної діяльності визначаються конкурентними перевагами й слабостями регіону. Розвиток конкурентоспро-

можності регіону за М. Портером здійснюється на наступних чотирьох стадіях: конкуренція на основі факторів виробництва – конкуренція на основі інвестицій – конкуренція на основі нововведень – конкуренція на основі багатства. Перші три стадії забезпечують економічний зростання, остання стадія обумовлює застій і спад [5]. За такого підходу конкурентні переваги регіону забезпечуються на першій стадії завдяки факторам виробництва: природним ресурсам, сприятливим умовам для виробництва товарів, кваліфікованій робочій силі (забезпечується одним детермінантом); на другій стадії на основі агресивного інвестування (в основному національних фірм) в освіту, технології, ліцензії (забезпечується трьома детермінантами); на третій стадії за рахунок створення нових видів продукції, виробничих процесів, організаційних рішень і інших інновацій шляхом дії всіх складових "ромба конкурентоспроможності"; на четвертій стадії на основі вже створеного багатства і спирається на всі детермінанти, які використовуються не повністю.

На думку російських вчених М. Сейфулаєва і В. Капіцина [7], експортний потенціал регіону є комплексною характеристикою, яка включає ряд складових (рис. 1).

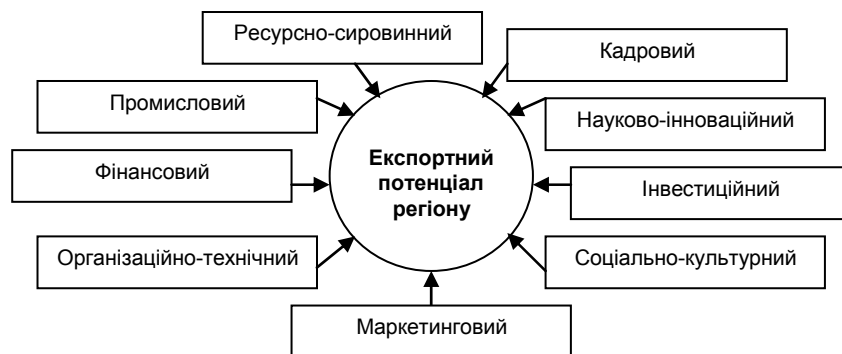

Рис. 1. Складові експортного потенціалу регіону [7]

Експортний потенціал регіону може визначатись часткою конкурентоспроможної продукції території регіону у структурі виробництва, а також можливістю використання різного роду регіональних ресурсів у структурі світових коопераційних зв'язків. За таких умов не лише ресурсне забезпечення території регіону, а й здатність системи до розвитку на базі наявного науково-технічного і технологічного потенціалу формує експортний потенціал території. При цьому останній удосконалює структуру зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням її пріоритетних видів, галузей економіки, можливостей випуску конкурентоспроможної продукції.

Таким чином, експортний потенціал регіону залежить від його конкурентних переваг, спроможності швидко пристосовуватися до зовнішніх впливів, зміни кон'юнктури внутрішніх та зовнішніх ринків, що передбачає раціональний перерозподіл зовнішньоекономічної діяльності у просторі.

У формуванні експортного потенціалу регіону більшість авторів виділяють [3] два типи конкурентних факторів, котрі визначають успішність виходу регіонів на світовий ринок – зовнішні і внутрішні. Зовнішні фактори знаходяться поза регіональною системою, представляючи тенденції розвитку світового ринку, загальнодержавні і міжрегіональні конкурентні позиції. До них відносять сучасні особливості розвитку світової економіки; глобальну конкуренцію; місце країни у світовій торгівлі; рівень економічного розвитку країни і використання досягнень НТП; державну регіональну політику, міжрегіональну конкуренцію усередині країни щодо виходу на зовнішній ринок.

Внутрішні фактори ідентифікуються при вивченні експортного потенціалу в самій регіональній системі і включають рівень економічного розвитку регіону і ємність внутрішнього ринку; комплекс ресурсів регіону; стан ринкової інфраструктури, стан маркетингу; інформаційну прозорість; наявність умов участі у світогосподарських зв'язках (умови нарощування експорту, товарна спеціалізація і конкурентоспроможність експортної продукції, маркетингова і інвестиційна привабливість); економіко-географічне положення регіону; соціально-політичні та екологічні фактори.

Механізм формування експортного потенціалу складають різноманітні складники, що орієнтують регіон на активні дії з утримання наявних і завоювання нових ринкових позицій. В найзагальнішій формі механізм формування експортного потенціалу регіону можна охарактеризувати як сукупність основних елементів, утворюючих взаємозалежну систему, в якій вони тісно переплетені і активно взаємодіють; найважливіші з них:

- організаційні форми регіональних підприємств, що дозволяють їм активно інтегруватися у світову економіку;
- регіональні зовнішньоекономічні зв'язки, їх структура і принципи розвитку;
- правові форми і методи регулювання зовнішньоекономічної діяльності регіону; режим іноземних інвестицій;
- міжнародний маркетинг як інтегруюча функція управління експортними і спільними підприємствами;
- планування як важлива ланка у процесі формування експортного потенціалу: система показників пла-

нування діяльності і оцінки ефективності експортних і спільних виробництв;

- фінансово-економічна підтримка регіонального експорту;

- форми участі трудових колективів в управлінні виробництвом як найяскравіший прояв демократичних перетворень в регіоні;

- формування нового стилю поведінки споживачів;

- формування позитивного іміджу регіону [3].

На сьогодні перед регіонами держави постало складне завдання, необхідність інтеграції у світову економіку з одного боку, та потреба забезпечення внутрішньої економічної незалежності й міжрегіональної співпраці, захисту внутрішнього ринку та власного товаровиробника з іншого [2, с.83].

Оцінка зовнішньоекономічної діяльності регіону може бути здійснена за показниками відкритості економіки регіону (товарооборот зовнішньоекономічної діяльності України з товарів та послуг, його структура, частка зовнішньоторговельного обороту в структурі ВРП), покриття експортом імпорту, частка експорту у ВРП та частка імпорту у ВРП.

На сьогодні в Україні п'ять регіонів (м. Київ, Донецька, Дніпропетровська, Луганська та Запорізька області) через свою діяльність формують дві третини усього зовнішньоекономічного торгового обороту України з товарів. Водночас частка 10 областей України (Луганської, Київської, Полтавської, Харківської, Львівської, Миколаївської, Закарпатської, Івано-Франківської, Сумської та Черкаської областей знаходиться у межах 2-4%. Показники АР Крим, Вінницької, Волинської, Житомирської, Рівненської, Кіровоградської, Тернопільської, Херсонської, Хмельницької, Чернівецької та Чернігівської областей коливається у межах 0,4-1,8 % торговельного обороту товарів.

Звідси ми бачимо значний міжрегіональний розрив у розмірах внеску регіонів України до загального результату з обороту товарів. Тут чітко простежуються лише декілька регіонів-лідерів, та регіони-аутсайтери, яких, на жаль, домінуюча більшість. Окрім того, узагальнена частка показника регіонів-лідерів має тенденції до поступового зростання, навіть в умовах кризи, що в цілому звукує можливості регіонів-аутсайдерів підсилити власну регіональну конкурентоспроможність як на внутрішньодержавному, так і на зовнішньому ринках. Проте під впливом світової фінансової кризи (кінець 2008-2010 рр.) і в групі регіонів-лідерів спостерігається поступове скорочення конкурентних можливостей Донецької та Дніпропетровської областей та збільшення частки м. Києва.

Звичайно входження України до СОТ децю посилює конкурентні позиції українських товаровиробників на зовнішніх ринках (насамперед на ринках ЄС та США), розширивши можливості для поглиблення існуючої спеціалізації, в першу чергу на продукцію металургійної та хімічної промисловості [9]. Разом з тим, ставши членом СОТ, Україна знизилася ставки мит і скасувала квоти на більшість товарів, які до цього захищали внутрішніх товаровиробників від іноземних конкурентів. Регіони України відчували суттєве збільшення імпорту товарів, у першу чергу автомобілів та сільськогосподарської продукції (збільшення обсягів імпорту останньої багато дослідників пов'язують з низькою рентабельністю внутрішнього виробництва та нереалізованим попитом внутрішнього ринку саме на товари цієї групи – м'ясо тварин і птиці, цукор тощо) [9].

Складна фінансова ситуація та різкі коливання валютного курсу призвели до того, що у деяких областях спостерігається загрозлива динаміка зростання більш швидкими темпами обсягів імпорту товарів, ніж експор-

ту. Так, найбільш різке зростання імпорту відбулося в 2010 р. в АР Крим, Івано-Франківській, Рівненській, Херсонській та Хмельницькій областях. Загрозливий рівень зростання імпорту спостерігався в Одеській, Закарпатській, Сумській та Харківській областях та м. Києві. Проте в Дніпропетровській, Луганській, Кіровоградській та Черкаській областях вищими темпами зріс експорт здебільшого за рахунок аграрної продукції.

Важливим є дослідження диверсифікованості експортної діяльності окремих регіонів України, виявивши, на які групи товарів приходить найбільша питома вага експорту регіону. Можна умовно регіони України розподілити на 3 групи: з диверсифікованою структурою, із середнім ступенем диверсифікації, та недиверсифікованою структурою експорту товарів.

До першої групи – з диверсифікованою структурою експорту товарів (тобто найбільша частка будь-якої з груп товарів не перевищує 30 % загального обсягу експорту) належать – Івано-Франківська, Вінницька, Житомирська, Херсонська тощо області та м. Севастополь. До другої групи із середнім ступенем диверсифікації (питома вага знаходиться в межах 30-60 %) належать Одеська, Кіровоградська, Харківська області та м. Київ). Третя група регіонів, де спостерігається майже моногалузева експортна спеціалізація регіону (частка понад 60%), включає три області: Дніпропетровська, Запорізька та Донецька. В останній на частку експорту недорогих металів та виробів з них припадає 72,2 % загальних обсягів експорту [6].

Загалом ситуація, що спостерігається з експортною спеціалізацією регіонів у 2010 р. поліпшилася порівняно з 2009 р. несуттєво. Водночас спостерігається загальна тенденція, за якої індустріально розвинені регіони України експортують здебільшого продукти з низьким ступенем переробки (в основному чорні метали та вироби з них), тоді як в експорті сільськогосподарських регіонів домінують обладнання й устаткування.

Поряд із торгівлею товарами вагому роль у зовнішньоторговельній діяльності відіграє ринок послуг. Найбільшими експортерами послуг серед регіонів України традиційно залишаються м. Київ (24,3 % від загального обсягу експорту послуг), Одеська (9,9 %) та Донецька область (4,6 %), а імпортерами – м. Київ (36,1 % від загального обсягу імпорту послуг), Дніпропетровська (8,2 %) та Донецька область (7,9 %). Загалом в більшості регіонів України обсяги експорту послуг перевищують їх імпорт, проте існує ряд регіонів, де більш швидкими темпами зростає обсяг імпорту послуг, наприклад Дніпропетровська, Черкаська, Полтавська, Вінницька, Житомирська, Сумська, Чернігівська та Харківська області.

В експорті переважають здебільшого різноманітні ділові послуги, послуги у сфері фінансового посередництва. Водночас такі перспективні ринки послуг, як транспортно-транзитні, туристичні, рекреаційні, страхові тощо, залишаються нерозвиненими. Стверджувати про високий рівень диверсифікації експорту послуг (тобто ситуації, за якої найбільша частка будь-якої групи послуг не перевищує 30 % загального обсягу експорту) не можна, оскільки лише Полтавська область має близький до граничного рівня показник.

Найвищу спеціалізацію в Україні на послугах транспорту та зв'язку мають більшість регіонів: АР Крим, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Черкаська, Чернівецька, м. Київ та м. Севастополь; послуги в операціях з нерухомістю, здаванням під найм і послуги юридичним особам переважають у Вінницькій, Луганській, Львівській, Харківській та Чернігівській областях;

послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю домінують у Дніпропетровській області; в обробній промисловості – в Запорізькій, Сумській та Хмельницькій областях. В імпорті послуг лише 3 області (Вінницька, Дніпропетровська та Харківська) мають більший за 60 % показник найбільшої групи послуг в імпорті.

Оцінка експортозалежності регіону реалізується шляхом визначення частки експорту у ВРП регіону. Під час розрахунку даного показника слід виходити з наступного: якщо експорт в регіоні складає більше 32% від ВРП, то регіон стає залежним від коливань кон'юнктури світового ринку, якщо ж на низькому рівні, то регіональні виробники є неконкурентоспроможними на світовому ринку [2, с.84]. Так, на сьогодні найвищий рівень експортозалежності характерний для таких регіонів держави як Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Луганська, Полтавська та Миколаївська області, що засвідчує високий ступінь експортно-орієнтованості господарства регіонів та залежність від зовнішніх ринків, використання регіонів України здебільшого у якості постачальника сировини, погіршення структури експорту, та характеризує економіку регіону як економічно залежну, що потребує перегляду регіональних пріоритетів розвитку регіональної зовнішньоекономічної діяльності.

Показник імпортозалежності території регіону визначається як частка імпорту у ВРП регіону, та не повинен перевищувати 30% з метою позитивного впливу на розвиток економіки регіону, захисту внутрішнього ринку і національного товаровиробника, сприяння зміцненню конкурентоспроможності вітчизняної продукції та економічної незалежності України [2, с.86]. В результаті оцінки рівня імпортозалежності регіонів України можна зробити висновок, що найвищі значення даного показника мають Донецька, Дніпропетровська, Закарпатська, Київська області та м. Київ.

На сьогодні найбільшу питому вагу у структурі імпорту мають мінеральне паливо, паливно-мастильні матеріали, що свідчить про збереження високої енергоємності виробництва в регіонах держави.

В Україні, згідно з результатами досліджень Інституту економічного прогнозування НАН України, в структурі виробництва і експорту переважає продукція низького ступеня переробки. За випуском продукції вищі технологічні уклади – п'ятий та шостий – становлять в структурі ВВП близько 4%, причому шостий технологічний уклад, який визначає перспективи високотехнологічного розвитку країн, в Україні майже відсутній (менше 0,1%). Близько 58% виробленої продукції припадає на найнижчий – третій технологічний уклад (технології промисловості будівельних матеріалів, чорної металургії, суднобудування, оброблення металу, легкої, деревообробної, целюлозно-паперової промисловості), та 38% – на четвертий. Такий стан речей є безпосереднім наслідком як недосконалості структури фінансування науково-технічних розробок, так і недостатніх обсягів інвестицій. Так, майже 70% фінансування науково-технічних розробок припадає сьогодні на четвертий, і лише 23% – на п'ятий технологічний уклади. Інноваційні ж витрати розподіляються таким чином: 60% – четвертий технологічний уклад і 30% – третій (сумарно – 90 %), а п'ятий уклад в інноваційних витратах становить лише 8,6% [1, с.16].

Отже, участь регіонів України в міжнародному поділі праці здебільшого склалася завдяки історичним умовам, здебільшого як наслідок міжрегіонального поділу праці, що існував ще за часів колишнього СРСР. Спроби уникнути моногалузевої спеціалізації старопромислових регіонів в експорті не мають поки достатнього успіху через активний попит на сировинні групи товарів, особливо у

докризисний період. Це відсувало питання диверсифікації виробництва та його переорієнтації на другий план.

На сьогодні така ситуація призвела до поглиблення диспропорцій у спеціалізації господарства регіонів України, посилення незбалансованості внутрішньої регіональної політики та подальшого домінування регіонів-лідерів (м. Київ і старопромислові регіони) порівняно з регіонами-аутсайдерами.

Невід'ємною складовою зовнішньоекономічної діяльності є рух капіталів. Останніми роками обсяги інвестицій неухильно зростали, і цей фактор залишається надзвичайно важливим для розвитку відкритості економіки. Особливо це стосується економіки України, яка відчуває потребу в припливі значних коштів ззовні, а також потерпає від втрати капіталів через порівняно гірші умови для їх функціонування.

Недивлячись на загальні тенденції до зростання іноземних інвестицій в Україну, у більшості регіонів на посткризовий період спостерігається зменшення іноземних інвестиційних надходжень. Проте, за період з 2008-2010 рр. суттєво збільшилися обсяги прямого іноземного інвестування з регіонів України, зокрема підприємствами Донецької області в економіку інших країн світу на понад 5,4 млрд дол. США, що складає 88 % загальноукраїнського показника. За цей же період майже утричі зменшилися інвестиційні надходження в економіку Дніпропетровської, Житомирської, Закарпатської, Миколаївської, Херсонської, Чернівецької областей. Істотне зниження притоку іноземних інвестицій у зазначений період відбулось у Вінницькій та Рівненській областях [8].

Важливою проблемою залишається неефективна структура іноземних інвестицій, що посилює структурні диспропорції в промисловості та негативно впливає на міжнародну конкурентоспроможність регіонів України. Пріоритетними для іноземних інвесторів залишаються галузі промисловості третього (добувна та нафтопереробна, виробництво неметалевої мінеральної продукції) та четвертого (харчова, металургійна, хімічна та нафтохімічна, паперово-целюлозна) технологічних укладів. Лише в Закарпатській області у структурі інвестицій переважають вкладення в галузь п'ятого технологічного укладу. Таким чином, для регіонів України актуальним залишається завдання підвищення рівня інноваційності та наукоємності іноземних інвестицій.

Дане дослідження дає можливість зробити висновки, що міжнародне співробітництво в більшості регіонів України характеризується спадною динамікою та неефективною структурою іноземних інвестицій. Головною причиною такої ситуації слід визнати недосконале інституційне забезпечення процесів іноземного інвестування, що призводить до недовісти механізмів державного управління інвестиційною діяльністю на регіональному рівні. Тому окрім розв'язання проблем загальнодержавного рівня, що характерні для зовнішньоекономічної співпраці (питань спрощення реєстраційних, ліцензійних, сертифікаційних, митних бар'єрів) та оподаткування економічної діяльності іноземних інвесторів (зменшення кількості податків та спрощення їх адміністрування, забезпечення стабільності податкового законодавства, необхідно удосконалювати механізми управління залученням і супроводом іноземних інвесторів у регіонах.

Пріоритетними галузями для інвестування в господарство України задля підвищення його конкурентоспроможності можуть бути: харчова промисловість (Волинська, Вінницька, Запорізька, Київська, Миколаївська, Одеська, Тернопільська, Харківська, Херсонська та Чернівецька області); металургія (Дніпропетровська та Донецька області), хімія та нафтохімія (АР Крим, Черкаська,

Луганська, Хмельницька, Івано-Франківська області), неметалева мінеральна продукція (Житомирська); виробництво машин, електричного, електронного, оптичного устаткування (Закарпатська); добувна промисловість (Кіровоградська); целюлозно-паперова промисловість (Львівська); виробництво будматеріалів (Рівненська); будівництво (Чернівецька); фінансова сфера (м. Київ).

Зрозуміло, що наявність факторів виробництва є важливою, але недостатньою умовою успішної конкуренції. Для цього ще потрібні певний попит на продукцію, зокрема вимогливі споживачі, конкурентоспроможні постачальники і суміжники, сумлінне ведення конкуренції, відповідна стратегія підвищення конкурентоспроможності. На жаль, слабкість конкуренції на внутрішньому ринку, його незначна місткість і невибагливість українських споживачів не дають можливості створити належні умови для зростання конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

Виходячи з цього, ключовим поточним завданням є вивірена у часі та в галузевих пріоритетах "точкова" підтримка технологічних і орієнтованих на експорт виробництв. Зарубіжний досвід свідчить, що і в складних економічних умовах сильна держава може здійснювати в певних обсягах орієнтуючу промислову та інноваційну політику. На нашу думку, основою розробки й реалізації такої політики має стати розв'язання наступних завдань:

- об'єктивна оцінка ступеня конкурентоспроможності національної економіки з визначенням умов і факторів, які можуть сприяти ефективній конкуренції, збільшенню експортного потенціалу держави;
- наукове обґрунтування пріоритетних галузей, виробництв та видів продукції, що мають або можуть отримати в коротко- і середньостроковій перспективі конкурентні переваги на світовому ринку;
- визначення шляхів і заходів державного сприяння підвищенню конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, зокрема за рахунок цільової підтримки пріоритетних галузей і виробництв;
- поєднання зусиль держави із зусиллями регіонів у здійсненні структурної перебудови, проведенні інноваційної політики, спрямованої на соціально-економічний розвиток регіонів та підвищення конкурентоспроможності місцевих підприємств;
- науково-практичне та інституційне забезпечення заходів щодо підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, виходячи з національних умов та особливостей світового ринку.

Крім того, слід розділяти можливості підвищення конкурентоспроможності реального сектора економіки в цілому і можливості отримання конкурентних переваг в окремих галузях та виробництвах. У першому випадку йдеться про стратегічну лінію державної економічної політики взагалі, у другому – про визначення пріоритетних галузей, регіонів, виробників і видів продукції, які вже мають або можуть отримати найближчим часом певні конкурентні переваги через наявність необхідних сприятливих умов, тобто про те, що є предметом промислової та інноваційної політики. Відповідно до цього мають розподілятися ресурсні можливості держави та

окремих її галузей. Такий дворівневий підхід до заходів з підвищення конкурентоспроможності та їх фінансування здатний забезпечити максимально ефективне використання існуючих ресурсів.

Висновки. Питання визначення та вдосконалення конкурентних засад формування експортного потенціалу регіонів України є достатньо актуальним та потребує системних заходів з його вирішення. Першим кроком в удосконаленні зовнішньоекономічного потенціалу на регіональному рівні має стати розробка Державної регіональної стратегії підвищення конкурентоспроможності регіонів України. Там необхідно, перш за все, чітко визначити пріоритетні галузі інвестування на основі критерію наукоємності виробництва та передбачити механізми підвищення привабливості інвестування у ці галузі. Важливим, з огляду на геополітичне положення України, є активне стимулювання транзитних вантажопотоків та спрощення порядку транзиту. Доцільним є розміщення підприємств високотехнологічних галузей в економічно й соціально відсталих районах із надлишками трудових ресурсів. Перш за все це створення технопарків, центрів нововведень, технополісів, "полісів зростання", "центрів розвитку", що дасть змогу виготовляти конкурентоспроможну продукцію для внутрішнього та світового ринків. При цьому з метою розвитку великого, малого й середнього бізнесу важливим є формування ринкової інфраструктури, а також повної структурної перебудови й посилення соціальної орієнтації економіки. Розробка програм регіонального розвитку повинна передбачати пріоритети зовнішньоекономічної діяльності через активне входження економіки регіону в міжнародний поділ праці. При цьому влада має право й повинна регулювати економічні відносини з метою захисту інтересів національних виробників, експортерів та споживачів.

1. Бабак А. В., Биконя С. Ф., Болховітінова О. Ю., Волощенко Л. Ю., Голікова Т. В. Конкурентоспроможність національної економіки / Інститут економіки та прогнозування НАН України / Б.Є. Кваснюк (ред.). – К.: Фенікс, 2005. – 495с.
2. Герасимчук З.В. Економічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення: [Монографія] / Герасимчук З.В. Вавдіюк Н.С. – Луцьк: Надстир'я, 2006. – 244 с.
3. Дергачова В.В. Міжнародна конкурентоспроможність національної економіки в контексті забезпечення економічного зростання: монографія / Донецький держ. ун-т економіки і торгівлі ім. М.Туган-Барановського. – Донецьк: [ДонДУ-ЕТ], 2006. – 391с.
4. Жаліло Я. А., Базиліук Я. Б., Белінська Я. В., Давиденко С. В., Комаров В. А. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / Національний ін-т стратегічних досліджень / Ярослав Анатолійович Жаліло (ред.). – К.: Знання України, 2005. – 388 с.
5. Портер М. Конкуренція / Пер. с англ. О.Л. Пелявского, А.П. Уриханяна, Е.Л. Усенко и др.; под ред. Я.В. Заблоцкого, М.С. Иванова, К.П. Казаряна и др. – Изд. Испр. – М.: ИД "Вильямс", 2005.
6. Развитие производственной сферы региона: теоретические и практические аспекты государственного регулирования: монография / Н. Г. Чумаченко, Л. Г. Червова, М. А. Солдак, М. В. Дубинина // НАН Украины; Институт экономики промышленности. – Донецк, 2007. – 368 с.
7. Сейфуллаев М., Капичин В. Экспортный потенциал российских регионов в условиях глобализации мировой экономики // Маркетинг. – 2001. – № 1. – С. 3-7.
8. Україна в 2010 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: монографія / за заг. ред. А. В. Єрмолаєва. – К.: НІСД, 2010. – 528 с.
9. Один рік України у СOT [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://brc.undp.org.ua/img/publications/Ukraine_WTO.pdf

Надійшла до редколегії 07.10.11